

CSATÓ ZSUZSA

Jelentés a magyarországi romák romló helyzetéről

(Paskó Ildi – Törzsök Erika – Zolnay János [szerk.]: *Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2007 – A gyűlölet célkeresztjében*. EÖKIK, Bp., 2007)

Az elmúlt hetekben Magyarországon minden napra akadt egy-két megdöbbentő, kétségbeejtő „cigány-ügy”: eleinte főként bizonyos szavak, mostanra azonban már tettek álltak a hírek középpontjában. Cigánysérelmek, a „cigánybűnözés” vádja, szegregált iskolák és az e miatt kártalanítást kérő perek állnak a lista elején, robbantások, tűz és családirítás a végén. A szakemberek keserű és elkötelezett megszólalásai és konferenciái egyetlen dolgot világosan mutatnak: bár az utóbbi években gyakran hallgattunk róla, az előítéletek megmaradtak, a problémák megoldatlannak, az előrelépés, ha van egyáltalán, alig látható. Az is világos, hogy mivel válsághelyzet van, bűnbakot keres az ország, és a többségében kiszolgáltatott, elszegényedett kisebbségekben megtalálja azt.

Mindezek okán különösen aktuális ez a tanulmánykötet: akkor olvashatjuk, amikor a tanulmányok igazságait mindennapi élményeink támasztják alá.

Az összefoglaló jellegű bevezető után a könyv a magyarországi cigányság 2007. évi eseménynaptárával kezdődik. Ezt követik a szegénységhez kapcsolódó szociálpolitikai elemzések, a szlovák és romániai cigányok helyzetének leírása, és egy sajátos csoport, a gáborcigányok sorának elemzése. Ezután az eddigi telepfelszámoló programok és néhány konkrét eset leírása következik.

A tanulmányok igényesek, alaposak. Zömük elméleti, mégis akad, amely publicisztikus ereje révén elénk varázsolja ezt a nehéz, idegen, de összetartó, hagyományait nehéz körülmények közt őrző világot, és azokat, akik segíteni próbálják mindezt.

Indulatok keresztútjában

A 2007. évi roma kalendárium az emberi jogok sárba tiprásának, igazságtalanságoknak a gyűjteménye. Mégsem ez a legjellemzőbb vonás. A tények alapvetően három, jellemző tendenciára utalnak:

- Az indulati bűntények és jogsérelmek nagy számára, ugyanakkor arra, hogy az eljárásokat, az igazságtételt igen gyakran megszüntetik.
- Az állami hivatalok, intézményrendszer és a civil szervezetek folyamatosan átalakulnak.
- Létező gyakorlat az iskolai szegregáció.

Néhány idézet:

„A romák hamarosan a magyar lakosság 20 százalékát teszik ki, és akkor retteghetünk, hogy mit kezdünk velük” – mondta Schmitt Pál Brüsszelben.

„A romák kirekesztettsége évről évre nő” – közölte Járóka Livia Brüsszelben.

A „Cigányokat nem szolgálunk ki” feliratért 600 ezer forintnyi büntetést ítélt az Egyenlő Bánásmód Hatóság.

A fogyatékos tanulóvá nyilvánított és szegregált iskolában nevelt roma gyerekek miatt a roma családok kártérítési pert indítottak.

Olaszliszván meggyilkoltak egy tanárt, aki autójával elsodort egy roma kislányt. Rendőrök védték a bosszútól félő helyi lakosokat.

Megszüntették a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalt és a roma ügyeket a szociális tárca alól a Miniszterelnöki Hivatalhoz rendelték.

Újabb hivatalok jöttek létre, megalakult a Roma Integrációs Tanács.

Elindult a ciganybunozes.com (sic!) című, a Jobbik által létrehozott honlap. Elítélte a Magyar Munkáspárt.

Demonstrációt tartottak a Jászládányi iskola előtt, mivel a helyi alapítványi iskola nem egyenlően bánt a roma és nem roma tanulókkal.

Kassán, 2003-ban, akaratuk ellenére sterilizáltak lányokat, és erről sem a szülőket, sem a gyámhatóságot nem tájékoztatták.

A mohácsi cigányok visszatértek Svédországból és most Kanadába készülnek.

Jeruzsálemben az olajfák hegyén felavatták a Miatyánk lovári nyelvű tábláját.

Ahogy olvassuk a 2007. évről szóló 30–40 oldalnyi, sűrűn írt eseménysort, egyetlen dolog emelkedik ki: semelyik témában sincs érdemi, jelentős változás. Hivatalok jönnek, vezetők mennek, perek indulnak és elenyésznek – de a roma gyerekek zöme továbbra is szegregált körülmények közt kezdi, és nem kis részben emiatt így is végzi életét.

Mindezt Lakatos Elza írása követi, a magyarországi roma holocaust egyik megrázó története, Vidámpark a holtakon címmel.

„Csendőr bácsik ne bántsatok, én soha sem hiányoztam az iskolából” így könyörgött az életéért az egyik roma kislány a várpalotai Grábler tó környéki tömegmészárlás idején, a második világháborúban. „Ma sem lehet tudni, hol is fekszenek a romák. De romák sohasem jönnek ide halászni.” Hatvan év elteltével állítottak ide emlékművet.

Mózer Péter tanulmányában a jóléti rendszerről és a szegénységről, a jóléti állam teendőiről szól. A jövedelmi egyenlőtlenségeken, a munkaerő-piaci kirekesztésen túl a jóléti állam GDP-je, a szegénység „ellátása” és az államrend típusa között keres összefüggést. Nem meglepő, de megnyugtató módon a magasabb bevételű országok szegénységre adott válaszaai jelentősebb pénzügyi háttérűek. Magyarán: gazdagabb államban jobb szegénynek lenni. A szociális kiadások és a szegénység mértéke közt nem találtak meggyőző kapcsolatot. Egyes országok a szociális rendszer kevésbé hatékony mivoltát a foglalkoztatottság magasabb rátájával „el-lensúlyozzák”.

Bár az adatok csak 2001–2005 közt tették lehetővé a vizsgálatot, a tanulmány következtetései mégis elgondolkoztatóak. Különösen az a

KÖNYVEKRŐL, FOLYÓIRATOKRÓL

tény, hogy a szociális kiadások növekedése nem elég ahhoz, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség ne nőjön. Az egyenlőtlenség magyarázó tényezői: életkor, végzettség, foglalkoztatottság.

A következő tanulmány a cigányságot súlyosan érintő szegénységről és ezzel összefüggésben az állam szerepéről szól. *Az állami paternalizmustól az egyéni felelősség felé* címen a szlovákiai helyzetet veszi górcső alá.

Három kérdést jár körbe, a szlovákiai ezen belül az ottani roma lakosok körében:

- Mekkora és milyen a szegénység mértéke?
- A szociális beavatkozások milyen mértékben enyhítik a szegénységet?
- Milyen a foglalkoztatás helyzete, a munkanélküliség?

Az írás elemzi a lakás-hozzájárulás és a motivációs ösztöndíj lehetőségét is.

Néhány következtetés:

A roma segélyezés mértékét összeveti a nem roma lakossággal: a roma lakosság több mint 70 százaléka részesült segélyben, ami a többségi lakosságnál csak 27 százalék.

A roma gyerekek nehezebben alkalmazkodnak az iskolai helyzethez, kevésbé motiváltak.

A következő tanulmány ugyancsak a szegénységről és a szlovák helyzetről szól, de az eddigi elvont elemzések után ez már konkrét: *„Gumibottal csillapított éhség, avagy éhséglázadások Szlovákiában”*.

A tanulmányból:

„Az 5,4 milliós Szlovákiában mintegy 400 000 roma lakos él, de a legutóbbi népszámláláson mindössze 1,3 % vallotta magát romának.”

„Kb. egyharmaduk él mintegy 600 cigánytelepen.”

„Lőcsén a Billa üzletlánc egyik áruházában a romák önkényesen »bevásároltak«, és ezzel elindult egy fosztogatási hullám, amely ellen a rendőrség nagy erővel, vízágyúkkal, gumibottal lépett fel.”

Az események nyomán az alábbi döntések születtek:

A jövőben megengedik, hogy a romák, felügyelet mellett összegyűjtsék a 7 cm-nél kisebb fadarabokat az erdőben.

A szociális segélyeket nem havonta, hanem hetente fizetik, a gyermekek után járó segélyeket élelmiszerben, ruhanemű formájában biztosítják.

Végül a magyarországi kormányreakciók ismertetésével és egyben összehasonlításával zárja a tanulmányt.

Fleck Gábor tanulmánya a romániai cigány közösség migrációs stratégiáiról szól.

A romániai roma és többségi lakosság migrációs helyzetét összevetve külön fejezetet szentel a magyarországi vándorlásnak. „Magyarország egyre kevésbé perspektíva, egyre kisebb a romániai és a magyar viszonyok közti különbség.” „Míg az Európai Unióban a határok elmosódnak, addig az etnicitások közti határok nem látszanak halványodni. Amíg ez nem változik, addig a multikulturalitás és az interetnicitás üres szólamok maradnak az EU gyakorlatában.”

Ezután a *gáborcigányok* sajátos csoportjáról szól a következő cikk. „Hagyományos mesterségük az üstfoltozás, és az oláh-cigányok közé tartoznak. Szavaik hasonlítanak a magyarhoz és a románhoz is. Legnagyobb számban Erdélyben laknak, főként Maros megyében. Hagyományos öltözetet viselnek, óvják életmódjukat, nyelvüket, hagyományukat.”

„A kutató a gáborcigányok Budapesten és környékén élő családait figyelte meg. Otthonaik színvonala nagyjából az otthonihoz hasonló, de pl. nem szeretik a házon belüli WC-t. Magyarországi lakásaikban nincs mód udvari WC felállítására, fürdőszobás WC-k vannak, amelyet legalább annyira lealázónak tartanak, mint a vendégmunkások a részleges hajléktalanságot.” Alapvetően megjelentek a modern stílusok, a házasság, a tanulás, az életmód terén.

A következő dokumentumban *Virág Tamás* kitűnően jellemzi a roma szociálpolitikát a cigánytelepek felszámolása többéves programjának objektív, konkrét lépésekre alapozott elemzése révén.

Az évek során a programok célja mindvégig a telepek felszámolása volt, és a programok pályázati ügyeinek kezelője mindvégig a minisztérium illetékes főosztálya volt. Változó hatáskörű mentorok segítettek a programot. Szervezése, eszközei, pénzügyi lehetőségei évről évre változtak.

A három év alatt kb. 900 családon segítő program egyik legfőbb eredménye, hogy miközben a legéletveszélyesebb, legnyomorúságosabb telepek felszámolásakor lakóikat a falvakba, vagy a falvakhoz közelebb telepítette, aközben számos esetben felszínre hozta a helyiek romaellenességét. Petíciók írásától a felvonulásig minden előfordult. „Típusprobléma, hogy miközben nagyon súlyos a helyzet a telepen, az önkormányzatok nem hajlandók együttműködni.” „Többször előfordult – főleg önkormányzati pályázók esetében –, hogy a szegregáció mértéke nemhogy csökkent, de inkább erősödött a településen. Ennek megakadályozása a mentor felelőssége akár azon az áron, hogy nem lehet folytatni a programot.” „A 2004. évi kormányhatározat független monitoringot tervezett az intézkedéscsomagban, ami felállt ugyan, de a munka nem kezdődött el.”

Eredmények:

A telepprogram egy átlagos pályázat céljainak teljes mértékben megfelel...” „És hiába tűnik úgy, hogy ezzel a tempóval évtizedekbe telik, hogy ne éljenek az emberek méltatlan körülmények között, mégis, legalább történik valami.” Mára egyre több önkormányzat készít többéves előregondolkodást igénylő antiszegregációs tervet.

A nagyvárosok mellett a kistelepüléseknek is szükségük van szakértőkre, projektervezésre. „Emellett pedig szükség lehet arra, hogy krízishelyzetben ne maradjanak magukra.”

Az utolsó dokumentumban Pécs városának fejlesztését és közoktatáspolitikáját *Zolnay János* mutatja be. A város fejlődésének történetét, városrészeit, azok átalakulását, és az ötvenes évektől a városvezetés roma politikáját követi.

A részletes, objektív, tényekkel teli, mégis olvasmányos írás végén ott a keserű „végeredmény”: Pécs város fejlődik, a cigány gyermekek

KÖNYVEKRŐL, FOLYÓIRATOKRÓL

szegregációja pedig évről évre nő. Pécs, a kutatás, a kultúra fővárosa hivatalosan is kimondja, hogy nem foglalkozik az esélyegyenlőségnek a témájával sem. (Holott a korábbi iskolai eredményekre akár büszke is lehetne.)

Az iskolai összevonások elfedik az iskolai szegregáció növekedését (pl. 3 összevont iskolából csak egyben nő, de ott jelentősen a cigány tanulók száma). A másik kettőben nem változik, és ez a közös értékelésnél jelentéktelen növekedéssé alakul.

Hídvégi-B. Attila „Gárdaszellem” című írásában nem csupán a Magyar Gárda történetét, eddigi tevékenységüket mutatja be, hanem a cigányság szervezeteinek, a pártoknak és a kormány döntéshozóinak hozzáállásán túl a hazai és a nemzetközi sajtó reagálását is.

Farkas Flórián fideszes parlamenti képviselő szerint: „Nem szabad túlértékelni a Magyar Gárdát, és nem helyes előre eldönteni, milyen kárt okozhat Magyarországnak, milyen veszélyt jelenthet az alkotmányos rendre.” Szerinte a „hisztériakeltés csak a kormánynak tesz jót”. Miközben az intézmények és szervezetek többé-kevésbé elhatárolódnak és a bíróság a Gárdát fenntartó egyesület feloszlításáról dönt, eközben a Magyar Gárda mozgalma továbbra is működik, a fekete bakancsosok rendszeresen felvonulnak, lögyakorlatot tartanak és gyerekeket is felavatnak. Ezzel párhuzamosan a szomszédos országokban is erősödnek a hasonló, rasszista és militáns csoportok.

2009 elejére a tények, a mindennapi tettegességek, gyilkosságok minden eddiginél jobban igazolják az írás igazát, a gárdamozgalom egyre erősödő fenyegetését.